

โครงสร้างสัมพันธ์สารในพระปฐมสมโพธิกถาฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ

A Discourse Analysis Structure of Pathomsombodhikatha by the Supreme
Patriarch H.R.H. Prince Paramanujitajinorasa

วิมุตตา กุลสุวรรณ¹ และปัทมา พัฒนพงษ์²

Wimutta Kunsuwan¹ and Pattama Patpong²

สาขาวิชาภาษาศาสตร์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล^{1,2}

Linguistics Major, Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University^{1,2}

Corresponding author, E-mail : wimutta.dt@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์โครงสร้างสัมพันธ์สารในวรรณกรรมเรื่องพระปฐมสมโพธิกถา ข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์คือ วรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องพระปฐมสมโพธิกถาฉบับของ กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ 29 ประจุ เนื้อหาที่ใช้ในการวิเคราะห์คือ เนื้อหาเกี่ยวกับการวิเคราะห์หัวข้อของ Longacre และสมทรง บุรุษพัฒน์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการบันทึกข้อมูลในแบบบันทึกข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์โปรแกรมเอ็กเซล ผลการศึกษาพบว่า

พระปฐมสมโพธิกถาเป็นสัมพันธ์สารประเภทเรื่องเล่ามีโครงสร้างดังนี้ 1) องค์ประกอบทางไวยากรณ์ของสัมพันธ์สารด้านชื่อเรื่อง และโครงเรื่องสรุปได้ดังนี้ 1.1) ชื่อเรื่อง ใช้คำและวลีสื่อความ 3 ลักษณะคือ ตั้งชื่อเรื่องตามแก่น ความ ตั้งชื่อจากหัวข้อธรรม และตั้งชื่อเรื่องจากชื่อสถานที่ 1.2) โครงเรื่อง โดยภาพรวมของการเล่าเรื่อง ขึ้นต้นด้วยคาถาบทนมัสการพระรัตนตรัยก่อนเสนอเรื่องเล่า 29 ประจุ แต่แต่ละประจุมีองค์ประกอบดังนี้ 1.2.1) การเริ่มเรื่องมี 4 ลักษณะคือ เริ่มเรื่องด้วยบทบรรยาย, บทบรรยายประกอบบุพพนิชา, บทบรรยายประกอบพระคาถาและคำพูด และบทบรรยายเชิงพรรณนา 1.2.2) การดำเนินเรื่อง เป็นการเล่าเรื่องลักษณะการบรรยาย และบรรยายประกอบเรื่องเล่าเสริมเหตุการณ์ 1.2.3) การจบเรื่องมี 4 ลักษณะคือ จบด้วยการบรรยาย, การพรรณนา, การสรุปความ และการอ้างถึงพระคาถา 2) ด้านสำนวน มีเนื้อหา 6 หมวดสื่อสำนวน 4 ด้านคือ 2.1) ประวัติของพระพุทธเจ้าและบุคคลแวดล้อม 2.2) พุทธธรรมทั้งระดับโลกียธรรมและโลกุตระธรรม 2.3 อริยบุคคล และ 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับอภิปิปฏิบัติในพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : โครงสร้างสัมพันธ์สาร ; พระปฐมสมโพธิกถา

ABSTRACT

This research aimed to analyze the discourses of the Pathomsombodhikatha, the story of the life of the Lord Buddha in term of structures. Data was collected from twenty-nine chapters of Pathomsombodhikatha by The Supreme Patriarch H.R.H Prince Paramanujitajinorasa. This research was studied in Discourses Analysis Methodology of Prof. Robert E. Longacre and Prof. Somsong Burusphat. Data was collected and saved in electronic program by Excel Program. The results of the research are as follows.

The Pathomsombodhikatha are the narrative discourse. There are two structures. 1. The element of grammatical profile in the name in which episode and The plot. There are three types building the name from noun phrases and words Which are building from the theme of story, building from Dhamma taught and building from the name of places. The Plot : there are four types of leading part which are describing, describing and interrogation, describing and speaking, and rhetorical describing. The body parts are the narrative and describing. And there are four conclusion part types which are describing, depiction, conclusion, and refer to incantation. 2. The four categories of body are : The story of the life of the Lord Buddha, The Dhamma taught in first and second level, The Buddhist saint, and The concepts of the miracle.

Keywords : Discourse ; Pathomsombodhikatha

บทนำ

พระปฐมสมโพธิเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาของไทยอีกเล่มหนึ่ง มีคุณูปการต่อศิลปวัฒนธรรมด้านภาษา- วรรณกรรมและศาสนา เป็นมรดกสูงค่าของชาติอีกชิ้นหนึ่ง Nomnit Wongsuttitarn [1] มีทัศนะว่า “พระปฐมสมโพธิคือเรื่องราวเกี่ยวกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นพุทธประวัติอย่างละเอียดในแนวสรรเสริญพระพุทธรูป เมื่อวรรณกรรมชั้นนอกรีต เนื้อหาหนักทางอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และบุคลาธิษฐาน พระปฐมสมโพธิเป็นวรรณกรรมพุทธประวัติที่แพร่หลายมากที่สุดในประเทศไทยและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีต้นฉบับตัวเขียน 13 ต้นฉบับตีพิมพ์แล้ว 5 ฉบับ เขียนด้วยภาษาต่างๆ 9 ภาษา หนึ่งในนั้นคือภาษาไทย (สยาม) Anant Lualertvorakul [2]

คุณค่าด้านพุทธศาสนาและด้านภาษาวรรณกรรมของพระปฐมสมโพธิ เป็นที่ประจักษ์ของชาวพุทธและชาวไทย ปัจจุบันสารัตถะจากวรรณกรรมเรื่องนี้มีอิทธิพลต่อความเชื่อและวิถีชีวิตชาวพุทธหลายประการเช่น ด้านอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ด้านการถือศีลปฏิบัติธรรมเพื่อความสุขในระดับโลกียสุข (สวรรค์) การวิปัสสนาเพื่อเข้าถึงความเป็นอริยบุคคลในระดับโลกุตระธรรม (นิพพาน) มีการสืบทอดมาหลายรูปแบบ เช่น บทละครโทรทัศน์ หนังสือพุทธประวัติ และลักษณะอื่นๆ โดยเฉพะงานวิจัย เช่น

“การศึกษาพระปฐมสมโพธิกถาในแนวสุนทรียศาสตร์” ของ Wongduen Sukbang [3] “การศึกษาภาพพจน์ในวรรณคดีพระปฐมสมโพธิกถาโดยการตีความและขยายความ” ของ สว่าง ไชยสงค์ นอกจากเนื้อหาและสารัตถะดังกล่าวที่สื่อผ่านเรื่องราวของพระพุทธเจ้าและบุคคลอื่นๆ ที่ดึงดูดให้สนใจเรียนรู้แล้ว การเล่าเรื่องมีกลวิธีการประกอบสร้างโดดเด่นหลายประการ นับจากโครงสร้างทางไวยากรณ์และโครงสร้างทางความหมาย ทั้งการเริ่มเรื่อง และการการสื่อสารต่อยอดผ่านการเล่าเรื่องโดยการบรรยาย ประกอบการยกพระคาถา โวหาร เรื่องเล่า ปุณณวัชสนา ฯลฯ ดังตัวอย่างการเริ่มเรื่องและการจบเรื่อง

“เมื่อพราหมณ์ทั้ง 8 ทูลพยากรณ์ให้นายพระมหาสัตรีด้วยประการดังนี้ สมเด็จพระเจ้ากรุงสุทโธทนะมหาราชจึงตรัสถามว่า “ราชบุตรแห่งเราจะเห็นซึ่งสิ่งอันใดจึงจะออกบรรพชา”

พราหมณ์กราบทูลว่า “จะเห็นซึ่งนิมิตทั้ง 4 นั้น คือสิ่งอันใด” พราหมณ์จึงกราบทูลโดยพระคาถา แปลเนื้อความว่า พระราชกุมารจะเห็นซึ่งชนชรา 1 ชนพวยหิ 1 ชนอันถึงมรณภาพ 1 กับ รูปพรพชิต 1 จึงจะสละราชสมบัติออกบรรพชา จะได้ตรัสรู้เป็นองค์พระสัมพันธัญญเจ้าปราศจากราคาทกิเลส...

สมเด็จพระพรพมาณุชิตชินโรส. [4]

“... ในวันวิสาขปุณณมี ราตรีปัจจุสมย์ได้อนุราชนกษัต

ฤกษ์ อีกทั้งห้วงมหรณพก็กำเรบตีฟองคะนองครืนคั่น นฤนาท
สนั่นในมหาสมุทรสาคร ทั้งหมู่มัจฉาชาติมังกร ผุดดำกระทำให้
คัพพันเญโสม ครุวนาดูเสียงปรีทกถาแซ่ซ้องโศกาตุรทำสรดทั้ง
ขุนชาติในรฐาบรรพตก็น้อมยอดโอนอ่อน มีอาการปานประหนึ่ง
ว่ายอดทวยอันอัคคีสน อเนกมหัศจรรย์ ก็บันดาลทั่วเมหนิตล
สกลนภาอากาศบังเมื่อพระบรมโลกนาถเข้าสู่พระปรีนิพพาน”

สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส. [4]

การเริ่มเรื่องและจบเรื่องด้วยกลวิธีการบรรยายประกอบ
ปูฉาก-วิสัยทัศน์และการพรรณนาเชิงอุปมา ด้วยถ้อยคำสำนวน
ที่น่าติดตาม เกิดข้อสงสัยให้ใคร่รู้ถึงกลวิธีการร้อยเรียงพุทธ
ประวัติจากวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องนี้ โดยเฉพาะฉบับที่
เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสซึ่งทรง
แปลจากต้นฉบับภาษาบาลีในแง่มุมทางภาษาศาสตร์ ในมิติ
โครงสร้างผิวซึ่งเป็นมิติการศึกษาที่มีผู้ศึกษาไว้หลายแง่มุม
Somsong Burusphat [5] ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับสัมพันธ์
สารเรื่องเล่าไว้ว่า ไม่ว่าจะเป็นสัมพันธ์สารเรื่องเล่าประเภทใด
ย่อมมีโครงสร้างที่เรียกว่าเค้าโครงเรื่อง (plot) ซึ่งจะแสดงด้วย
รูปภาษาหรือลักษณะทางไวยากรณ์ (Grammatical profile)
ที่แตกต่างกันออกไปตามประเภท ของ สัมพันธสาร ซึ่งสอดคล้อง
กับ Wilaiwan Khanittanan [6] ที่ว่า สัมพันธสารทำให้เกิด
โครงสร้างแบบต่างๆ ซึ่งจะสะท้อนโครงสร้างเนื้อหาและข้อมูลที่
สัมพันธ์สารนั้นๆ ลืออยู่ ซึ่งผู้ใช้ภาษาย่อมเลือกใช้สัมพันธสารที่
เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ โดยอิงการแบ่งประเภทของสัมพันธ
สาร 2 ประการคือ ลำดับการและแนวโน้มผู้ผู้ทำ ซึ่งแบ่งลักษณะ
การพูดของคนออกเป็น 4 ประเภทคือ เรื่องเล่า (Narrative)
กระบวนการ (Procedural) ข้อควรปฏิบัติ (Behavioral) และ
คำอธิบาย (Expository) ซึ่งมีโครงสร้างที่ต่างกัน

ความสำคัญและความน่าสนใจใฝ่รู้วรรณกรรมเรื่องพระ
ปฐมสมโพธิกถาและแนวคิดเกี่ยวกับสัมพันธสาร ดังกล่าวมา
ผู้วิจัยใคร่ศึกษาให้ลึกซึ้งถึงโครงสร้างสัมพันธสาร ซึ่งน่าจะเป็น
กลวิธีในการสื่อความหมายและ/หรือเป็นข้อมูลทางวิชาการด้าน
ภาษา วรรณกรรม และศาสนา รวมถึงเป็นแนวทางสำหรับการ
สร้างสรรค์วรรณกรรม “วรรณคดีแบบฉบับแทบทุกเรื่องสามารถ
ศึกษาวิเคราะห์รายละเอียดของตัวบทซ้ำแล้วซ้ำอีกราวกับเป็น
เหมืองแร่ที่ขุดพบแร่ธาตุที่มีค่าได้ไม่รู้จักหมด” พระปฐมสมโพธิ
กถาฉบับที่เลือกศึกษา ย่อมเป็นแร่ธาตุแห่งวรรณกรรมที่น่าสนใจ

อีกแหล่งหนึ่งที่ทำให้เข้าใจเจียรไนต่อไปอย่างลึกซึ้งในแง่มุมอื่นๆ
ด้วยการศึกษาประเด็นโครงสร้างเป็นเบื้องต้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์โครงสร้างสัมพันธ์
สารในวรรณกรรม เรื่องพระปฐมสมโพธิกถา

ขอบเขตการวิจัย

ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ คือ วรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องพระ
ปฐมสมโพธิกถา ฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุ
ชิตชิโนรส จำนวน 29 ปริฉฉา โดยมียุคเวลาในการวิจัย
ระหว่างเดือน ตุลาคม 2559 - มกราคม 2560

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาวรรณกรรมเรื่องพระปฐมสมโพธิกถา ฉบับสมเด็จพระ
มหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
3. วิเคราะห์โครงสร้างสัมพันธ์สารในวรรณกรรมเรื่องพระ
ปฐมสมโพธิกถา
4. นำเสนอผลการวิเคราะห์โดยวิธีพรรณวิเคราะห์
(Discriptive Analysis) 2 ประเด็นคือ องค์ประกอบของสัม
พันธสาร และสารัตถะ

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แนวคิดเกี่ยวกับสัมพันธสาร
ของ Longacre และ Somsong Burusphat [5] โดยนำ
เสนอข้อมูลการวิจัยนี้โดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Discriptive
Annalys) ด้านองค์ประกอบทางไวยากรณ์และสารัตถะของสัม
พันธสาร

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์โครงสร้างสัมพันธ์สารในพระปฐมสมโพธิ
กถาฉบับนี้ ปรากฏองค์ประกอบทางไวยากรณ์และด้านสารัตถะ
ของสัมพันธสาร สรุปได้ดังนี้

1. องค์ประกอบทางไวยากรณ์ของสัมพันธสาร ซึ่งได้

วิเคราะห์ชื่อเรื่องและลักษณะโครงเรื่องของการเล่าเรื่อง สรุปได้ดังนี้

1.1 ชื่อเรื่อง ชื่อเรื่องทั้ง 29 ประจักษ์เป็นการใช้คำและวลีสื่อความ 3 ลักษณะ คือ ตั้งชื่อเรื่องจากแก่นความ , ตั้งชื่อเรื่องจากหัวข้อธรรม และ ตั้งชื่อเรื่องจากชื่อสถานที่ ดังนี้

1.1.1 การตั้งชื่อเรื่องจากแก่นความ มี 2 ประเภท คือ

1) ชื่อเรื่องจากแก่นความที่เป็นเหตุการณ์สำคัญมี 18 เรื่องคือ

ประจักษ์ที่ 1 วิวาหมงคล

ประจักษ์ที่ 3 คัพภานิกขมณ

ประจักษ์ที่ 5 ราชภิเษก

ประจักษ์ที่ 6 มหาภิณิกขมณ

ประจักษ์ที่ 8 พุทธบูชา

ประจักษ์ที่ 9 มารวิชัย

ประจักษ์ที่ 12 พรหมชัยเสน

ประจักษ์ที่ 14 ยสบรรพชา

ประจักษ์ที่ 16 อัครสาวกบรรพชา

ประจักษ์ที่ 18 พิมพาพิลาป

ประจักษ์ที่ 19 ลักขณบรรพชา

ประจักษ์ที่ 21 พุทธปิตุณิพพาน

ประจักษ์ที่ 23 เทศนา

ประจักษ์ที่ 24 เทโวโรหน

ประจักษ์ที่ 25 อัครสาวกนิพพาน

ประจักษ์ที่ 26 มหานิพพานสูตร

ประจักษ์ที่ 27 ธาตุวิวัชณ

ประจักษ์ที่ 28 มารพันธ

2) ตั้งชื่อเรื่องจากแก่นความเรื่องเสริมเหตุการณ์ 4 เรื่องคือ

ประจักษ์ที่ 4 ลักษณะปริศนา

ประจักษ์ที่ 7 ทุกรกิจยา

ประจักษ์ที่ 20 เมตไตรพยากรณ์

ประจักษ์ที่ 22 ยมกปาฏิหาริย์

1.1.2 การตั้งชื่อจากหัวข้อธรรมมี 4 เรื่องคือ

ประจักษ์ที่ 10 อภิสังขาร

ประจักษ์ที่ 11 โพธิสัพพัญญู

ประจักษ์ที่ 13 ชัมมจักก

ประจักษ์ที่ 29 อันตรธาน

1.1.3 การตั้งชื่อตามสถานที่มี 3 เรื่องคือ

ประจักษ์ที่ 2 ดุสิต

ประจักษ์ที่ 15 อรุณเวลคณ

ประจักษ์ที่ 17 กปิลวัตรคณ

ชื่อเรื่องทั้ง 3 ลักษณะเป็นกลวิธีสื่อความลำดับต้นของสัมผัส พจนานุกรม โนม่นำให้เข้าไปสู่การอธิบายความต่อไป ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า มีการตั้งชื่อตามแก่นความจากเหตุการณ์สำคัญและชื่อตอนเสริมเหตุการณ์จำนวนมากที่สุด

1.2 โครงสร้างของการเล่าเรื่อง ขึ้นต้นด้วยคาถาบทนมัสการพระรัตนตรัย และตามด้วยเรื่องเล่า 29 ประจักษ์ มีองค์ประกอบดังนี้

1.2.1 การเริ่มเรื่องมี 4 ลักษณะคือ เริ่มเรื่องด้วยบทบรรยาย บทบรรยายประกอบปูณา-วิสันหา บทบรรยายประกอบพระคาถาและคำพูด และบทบรรยายเชิงพรรณนา ดังนี้

1) เริ่มด้วยบทบรรยาย มี 18 ประจักษ์ ได้แก่ประจักษ์ 1,3,4,7,8,9,12,13,14,15,17,20,21,22,23,25,26,29

ในกาลนั้น เป็นวันอาสาฬหปุณณิเพ็ญเดือน ๘ มีอาสาฬหกันษัตฤกษ์ มหาชนชาวกรุงกปิลพัสดุ์ชวนกันเล่นกันษัตฤกษ์เอกรีกไปทั่วพระนคร ขณะนั้นสิริมหายาเทวีจำเดิมแต่ก่อนอาสาฬหปุณณมี ๗ วันนั้น ทรงซึ่งสุคนธ์วิเลปะเสวยสิริสุขาภิรมย์ในกิจอันเล่นกันษัตฤกษ์

(Chapter 3 The Transliteration of the Royal Pregnancy : 41)

2) เริ่มด้วยบทบรรยายประกอบปูณา-วิสันหา มี 3 ประจักษ์ ได้แก่ ประจักษ์ที่ 2,5 และ 6 ตั้งข้อความ

สมเด็จพระผู้มีพระภาค ทรงพระมหากรุณาแก่สัตว์โลกปรารถนาจะรื้อสัตวิให้พ้นจากห้วงมรรณพสงสาร แลละเสียซึ่งจักรพรรดิราชสมบัติอันจะมาถึงใน ๗ วันมิได้ทรงพระอาลัย ดูก่อนเชพะอันข้องอยู่ในปลายพระชีวิตา.

จึงมีคำปูลงว่า กิริยาที่พระสัพพัญญูปรารถนาพระสัพพัญญูตญาณเป็นดังฤา? วิสันหาว่าพระบรมมณพริสตร์แห่งเรา เมื่ออดีตภพที่สุด ๔ อสงไขยแสนกัป นับถอยหลังไปแต่หมากหักกับนี้บังเกิดเป็นพระสุเมธดาบสได้พบพระพุทธที่บังกรเจ้า...

(Chapter 2 The Transliteration of Tusita Heavenly adobe : 29)

3) เริ่มด้วยบทบรรยายประกอบพระคาถาและคำพูด มี 5 ประจุ ได้แก่ ประจุที่ 16,19,24,27,28

ดังข้อความ

ครั้นเวลารุ่งเช้า ชาวพระนครทั้งสิ้นออกมาได้ ๑๘ โยชน์ได้เห็นพระสัพพัญญูแล้ว ยังมิได้เห็นนั้นก็ดี ต่างๆ ล้วนมีความปรารถนาจะทัศนาการพระโลกุตมาจารย์สืบด้วยกันทั้งนั้น ชวนกันออกจากพระนครไปสู่ลัฏฐิวันอุทยานโดยมรรคาประมาณได้ ๓ คาพยุตยังมิสิ้นคนออกจากเมือง แลที่บริเวณอุทยานทั้งนั้นนั้นเต็มเปี่ยมด้วยมหาชนทหารวามได้...

ขณะนั้นก็ร้อนถึงอาส้อมรินทรมันวาม ทรงพระอาวชนาการก็ทราบเหตุ จึงนฤมิตรเป็นมาณพลงมากล่าวสั่งสถาอันประกอบด้วยรัตนตยาทิคุณ กระทำโอกาสในที่เฉพาะพระพักตร์ให้ปราศจากชนด้วยเทวานาภาพันดาล จึงกล่าวพระคาถาว่า มุตโต มุตเตหิ สห ปุราณชฎิลเลหิ เป็นอาทิ..”

(Chapter 16 The Transliteration of the Ordination of the Lord Buddha ‘s Principal Disciples : 241)

4) เริ่มด้วยบทบรรยายเชิงพรรณนา มี 3 ประจุ ได้แก่ ประจุที่ 10,11,18 ดังข้อความ

ในขณะนั้น อันว่าสุริยมณฑลอันมีประมาณได้ ๕๐ โยชน์ ก็ต่อภาสด้วยสหสังคจกแห่งจักรแก้วอันจมลงไปในชีราศรกายในท้องจักรวาล ก็ค่อยต่ำลงไปฝ่ายปัจฉิมโลกธาตุยังปรากฏอยู่ประมาณหัตถ์ถึงคูลิอันว่าจันทรมณฑลมีประมาณได้ ๔๘ โยชน์ ไฟโรจน์จรัสตัวรัสมิ์ครวนาดูจกจักรเงิน ก็ผุดขึ้นมาในอัมพรานิลธปรากฏฝ่ายปัจฉิมโลกธาตุ...

(Chapter 10 The Transliteration of the Supreme Enlightenment : 157)

1.2.2 การดำเนินเรื่อง มี 2 ลักษณะคือ การบรรยาย และการบรรยายประกอบเรื่องเล่าเสริมเหตุการณ์ เช่น ปุจฉา วิสัชนา, นิทานชาดก และพระคาถา

ดังข้อความ

“... สมเด็จพระสัพพัญญู เมื่อได้ทรงสดับคำพระปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 มาเจรจาปราศรัยดังนั้น ก็มิได้มีพระทัยหมั่นมั่นขุนเคื่องว่าภิกษุเหล่านี้ออกจากพราหมณ์สกุลบรรพชามากล่าวจ้วงจาบ หยาบช้ำ ดูหมิ่นประมาทตาคตอันออกจากชาติตยสกุล สมภาวิเนชกรรมณ์ จะได้มีความโสมนัส ซึ่งเคียดดั่งนั้นหาไม่ได้ พระพุทธองค์ตอบด้วยพระมหากรุณา จึงดำรัสตอบ

ปัญจวัคคีย์ว่า ดูอนภิกษุทั้งหลาย ท่านอย่าเจรจาออกนามตาคต ด้วยคำว่าอาวุโสจะมิได้สมควร...”

(Chapter 13 The Transliteration of The Dhammacakka : 195)

“... สมเด็จพระมหาบุรุษก็ระลึกเห็นแจ้งในพระบุพชาติอดีตภพเหมือนดั่งนั้น ออกจากบ้านตำบลนั้น ไปสู่บ้านอื่นสืบๆต่อไป จนกลับคืนมาสู่บ้านเดิมของตนแล้วคิดว่า อาตมาออกจากบ้านของตนไปสู่บ้านมีชื่อโพ้น... ครั้นล่วงเข้าเวลาขมิ้นยามสมัยก็ทรงสำเร็จในทิพพจักขุ จึงมีคฤงคะว่า “ตรัสรู้เป็นดังฤา” วิสัชนาว่า...”

(Chapter 10 The Transliteration of the Supreme Enlightenment : 262)

นอกจากการบรรยายดังกล่าวคือ การบรรยายและการบรรยายประกอบปุจฉา- วิสัชนา ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะในการเล่าเรื่องส่วนหนึ่งในวรรณกรรม เรื่องนี้

1.2.3 การจบเรื่อง มี 4 ลักษณะคือ การบรรยาย การสรุป การพรรณนา และการอ้างถึงพระคาถา ดังนี้

1) จบด้วยการบรรยายมี 24 ประจุ ได้แก่ 1,3,4,5, 6,7,8,9,10,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,24,25,28 ดังข้อความ

“... ในขณะนั้น บรรดาชนชาวเมืองแจ้งว่าพระผู้เป็นเจ้าของสิทธัตถะราชกุมาร มาเที่ยวภิกขาจารยบิณฑบาตดั่งนั้น ก็ชวนกันเปิดเกลทั้งหลายต่างๆ อันมีพื้น 2 ชั้นแล 3 ชั้นเป็นต้น แต่ล้วนชวนชวนในกิจที่จะเลี้ยง แลดูพระสัพพัญญู อันเสด็จเที่ยวบิณฑบาตทั้งสิ้น...

(Chapter 17 The Transliteration of the Arrival in Kapilabastu : 262)

2) จบด้วยการพรรณนามี 3 ประจุ ได้แก่ประจุที่ 26,27,29 ดังข้อความ

“... ในวันวิสาขปุณณมีราตรีปัจจุสมัย ได้อนุราชนักชัตตฤกษ์ ขณะนั้นอันว่าปฐพีก็มปนาการ ก็บังเกิดปรากฏพิลึกพิ๊งกลัวทั่วธาตุทั้งปวง อีกทั้งห้วงมหรณพก็กำเรบตีฟองคะนองครึ้นครึ้น นฤนาทก็ขึ้นในเมฆาสุมุทธสาคร... อนเณมหัตถจริยก็บันดาลทั้งเมฆตลกลนภาภาสปางเมื่อพระบรมโลกนาถเข้าสู่พระปรินิพพาน”

(Chapter 11 The Transliteration of the Omniscient One : 399)

3) จบด้วยการสรุปความมี 1 ปริจเฉท ได้แก่ปริจเฉทที่ 11

“ในกาลนั้นพานิชทั้งสองได้เป็นปฐมอุปาสกในศาสนา ตั้งอยู่ในทวารวจิกสรณคณห์ ถึงซึ่งพระพุทธสรณะแต่ 2 ประการเท่านั้น เหตุพระอริยสงฆ์ยังมีได้บังเกิดปรากฏในโลก”

(Chapter 11 The Transliteration of the Omniscient One : 173)

4) จบด้วยการอ้างถึงพระคาถามี 1 ปริจเฉท ได้แก่ปริจเฉทที่ 2

“เหตุตั้งนั้นพระคันถรจนายจารย์จึงกล่าวนิคมคาถาในที่สุตปริจเฉทว่า กตณฺหสิทิวเทเวหิ เป็นอาทิ อรรถาธิบายความก็ซ้ำเหมือนนัยถาวรวิสัณนามมาแล้วแต่หลัง”

(Chapter 2 The Transliteration of the Tusita Heavenly adobe : 32)

การสื่อความตอนจบเรื่องดังกล่าวมา เป็นลักษณะเฉพาะการเล่าเรื่องที่เน้นรอยต่อระหว่างเรื่อง ที่มีการบรรยายความเกือบทั้งหมด อาจเป็นเพราะเป็นกลวิธีที่เหมาะสมกับสัมพันธสารประเภทเรื่องเล่า

4.2 องค์ประกอบด้านสารัตถะ เนื้อหาประวัติของพระพุทธเจ้าทั้ง 29 ปริจเฉท สรุปได้ 6 หมวดคือ ความเป็นมาของศักราชสกุล, การเสด็จออกผนวชและตรัสรู้, ทรงตรีกตรองพุทธธรรมก่อนเผยแผร์, การแสดงธรรมโปรดพุทธสาวก, การแสดงธรรมโปรดพระญาติ และเสด็จสู่ปรินิพพาน สื่อสารัตถะ 4 ด้านคือ ประวัติของพระพุทธเจ้าและบุคคลแวดล้อม, พุทธธรรมทั้งระดับโลกียธรรมและระดับโลกุตระธรรม, อริยบุคคล และแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ในพุทธศาสนา ดังนี้

4.2.1 ประวัติของพระพุทธเจ้าและบุคคลแวดล้อม สารัตถะด้านนี้ถือเป็นหลักของวรรณกรรมเรื่องนี้ มีเรื่องราวของพระชาติของพระพุทธเจ้า พระราชชนกชนนี และบุคคลแวดล้อมปรากฏอยู่ทุกปริจเฉท คือการบำเพ็ญบารมี ราชสกุล วิธีการตรัสรู้ การเผยแผร์ธรรมสู่พระญาติและสาวก และการเสด็จสู่ปรินิพพานซึ่งประมวลจากทุกปริจเฉท ดังตัวอย่างดังข้อความแสดงถึงประวัติของพระบิดาและมารดาในปริจเฉทที่ 1

“... สมเด็จพระเจ้าศิริสุทโธทนมหาราชและพระศิริ

มหายาเทวีก็ทรงอุปัฏฐากพระราชชนกชนนีโดยเคารพ แลทรงปฏิบัติในแบบอย่างคึกคิล แลเทศพิราชมธรรม โดยโบราณราชประเพณีทุกประการ ราชสาสเด็จพระเจ้าสิหนุราชทรงพระชราโรคาเบียดเบียนก็เสด็จทิวงคต สมเด็จพระ

พระราชโอรสและสมเด็จพระสุริยาสกับพระชัตติยประยูรคณามัจจมาตย์ทั้งปวง ก็ประชุมกระทำการฌาปนกิจถวายเพลิงพระบรมศพ โดยอุฬาริการาชสักการบูชา สิริสุทโธทนมหาราชเสวยไหสวริยรัชย์สืบสันตติวงศ์ดำรงภิกษุปกครองปัลลพส์ดู เสดยศิริสมบัติกับด้วยพระศิริมหายาสุสมุลชาติราชเทวีเป็นบรมสวช

(Chapter 1 The Transliteration of the Royal Matrimony : 32)

ความตอนนี้เป็นตอนจบเรื่องในปริจเฉทที่ กล่าวถึงความเป็นมาของศักราชตระกูล จนถึงตอนพระบิดาขึ้นครองราชย์ นับเป็นพระกำเนิดของพระองค์ จากนั้นจนจบปริจเฉท 29 จะประมวลถึงประวัติของพระองค์จบจนเสด็จปรินิพพานดังข้อความ

“... สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคอันเสด็จดับขันธสู่พระปรินิพพาน ดิถีขุตต์ ปทกขิณ กตวา ครั้นแล้วกระทำประทักษิณ สันตติยวารเวียนขวาลิ้น 3 รอบ โดยคำรบแล้ว สกฐาน จณฺหนติ ก็พากันกลับยังนิเวศสถานที่อยู่วิมานแห่งตน”

(Chapter 29 The Transliteration of the Different Kinds of Disappearance : 555)

ข้อความที่ยกมาแสดงเป็นเพียงพุทธประวัติช่วงท้ายนี้ นอกจากสื่อถึงพระชาติกำเนิดและการบรรลุเป็นพระอรหันต์ที่ยังมาดำเนินเรื่องช่วงกลางได้บรรจุสารัตถะด้านพุทธประวัติอย่างแยบยล

4.2.2 พุทธธรรมทั้งระดับโลกียธรรมและระดับโลกุตระธรรม สารัตถะเกี่ยวกับพุทธธรรมทั้ง 2 ระดับปรากฏในเนื้อหาที่แสดงให้เห็นการบำเพ็ญบารมีชั้นโลกียธรรมซึ่งหมายถึงการบำเพ็ญบุญในระดับทานและศีล กับระดับโลกุตระธรรมซึ่งหมายถึง การเข้าถึงการบรรลุธรรมของอริยบุคคล ดังข้อความแสดงการบำเพ็ญของพระพุทธเจ้าในอดีตชาติในช่วงเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ บำเพ็ญบารมี 10 ทศก่อนบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าและเผยแผร์พุทธธรรมจนเสด็จดับขันธปรินิพพาน

“...พระบรมโพธิสัตว์แห่งเรา เมื่ออดีตภพที่สุด 4 อสงไขยแสนกัลป์นี้ บังเกิดเป็นพระสุเมธดาบสได้พบพระพุทธที่ ปังกรเจ้า แลละเสียซึ่งพระอรหันต์อันจะบรรลุในสำนักพระพุทธ องค์โดยแท้ ปราธนาพระสัพพัญญุตญาณแลได้พุทธพยากรณ์ แล้ว... ด้วยบารมี 10 ทศและพระบรมโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญสม ดิงสภารมีทั้งปวง คือพระทศบารมี 10 พระทศอุบารมี 10 และ พระทศปรหมตบารมี 10

“... สังขารทั้งหลายบมได้เที่ยง มีสภาวะบังเกิดและ ประลัยเป็นอนิจจธรรมดา เบื้องว่าบังเกิดมาแล้วก็ จะดับทำลายมิได้จิรัฐติกาล อันว่าพระพิพพานนั้นระบเสียซึ่ง ชาติคณะนั้นเป็นอนันตบรมสุขที่สุด...”

(Chapter 1 The Transliteration of the Royal Matrimony : 33)

4.2.3 อริยบุคคล บุคคลต่างๆ ในพระปฐมสมโพธิกถา ที่บรรลุธรรมระดับโลกุตระธรรมมี 3 กลุ่ม คือกลุ่มพระญาติ กลุ่ม พระสาวก และบุคคลทั่วไป เช่นการบรรลุธรรมของพระบิดาและ นายจุนทะ

“... อันว่าชีวิตสังขารก็มีมรณะเป็นธรรมดา สมบัติทั้งปวง ก็ล่วงละวิบัติตาย เป็นประเวณีแห่งนิกรสัตว์ เมื่อตรัสเทศนาเป็น อาทิละนั้นแล้วก็ยกพระจตุราริยสั่งจขึ้นเป็นมกุฏโมลีแห่งธรรมทั้ง ปวง เมื่อสมเด็จพระพุทธบิดาก็ทรงเสด็จพระวิปัสสนาไปตาม กระแสพระอริยสั่งจทั้ง 4 ประการ ก็พาหนซึ่งรูปราคะ อรูปราคะ กับทั้งมานะอุทัจจอวิชชาเป็นนิราวเสส มละเสียซึ่งกิเลสบาปทั้ง หลาย บรรลุแก่พระอรหันตผลพร้อมด้วยพระจตุปฏิสัมภิยา ญาณ...”

(Chapter 21 The Transliteration of the Lord Buddha's Father Entering Nibbana : 314-315)

“ในกาลนั้นนายจุนทะได้สดับข่าวว่า “พระสัพพัญญู เสด็จมาสถิตอยู่ในอุททยานแห่งตน” ก็ถือซึ่งดอกไม้รูปเทียนของ หอมมกรกระทำสักการบูชาพระศาสดาจารย์ ถวายนมัสการแล้ว นั่งในที่ควรข้างหนึ่ง จิสมเด็จพระสัพพัญญูกิตรัสเทศนาด้วยพระ ธรรมกถาถึงนายจุนทะให้ชื่นชมโสมนัส เมื่อจบพระธรรมเทศนา ก็บรรลุโสดาปัตติผล...”

(Chapter 26 The Transliteration of the Nibbana of the Principal Disciples : 382)

2.2.4 แนวคิดเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ในพระพุทธ ศาสนา คือ อิทธิปาฏิหาริย์ไม่ใช่หลักการสำคัญในพุทธศาสนา แต่เป็นเพียงกุศโลบายที่ทรงใช้สำหรับบางกรณีที่สำคัญ เช่น การ สร้างความศรัทธา การลดมานะทิฐิของเจ้าลัทธิ เช่น การแสดง อิทธิปาฏิหาริย์แก่ชนกิล 3 พี่น้องเพื่อลดมานะทิฐิ และการเทศนา แก่พระสาวก ดังข้อความ

“... สมเด็จพระศาสดาก็เสด็จไปเสวยภัตตาหารของชนกิล แล้วก็กลับมาสติยังพนสนงค์ตำบลที่อาศัย ครั้นรุ่งขึ้นในวันนั้น เป็นลำดับ กัสสะดาบสไปพุดตมณต์จนนำตักกิง จึงตรัสว่า “ท่าน จงไปก่อนเถิดแล้วตาคจะตามไป” เมื่อส่งชนกิลไปแล้ว จึงเสด็จ เหาะไปนำเอาผลหว่าใหญ่ ประจำทวีปในป่าหิมพานต์มาแล้ว ก็ เสด็จสถิตอยู่ ณ โรงเพลิงก่อนชนกิลยังมีทันมาถึง...”

(Chapter 15 The Transliteration of the Uruvel- agamana : 218)

ข้อความดังกล่าวเป็นการสร้างศรัทธาและทลายทิฐิ แท้จริงจริงพระองค์ทรงตีเตียนและห้ามมิให้พระสาวกแสดง ปาฏิหาริย์ ดังเหตุการณ์ตอนที่พระองค์แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ของ นิครนธ์ที่การเหาะเอาบาตรจากที่สูงไปนำบาตรไม้จันทร์เพื่อ การแข่งบารมีกับพระสาวก จึงทรงตีเตียนและห้ามมิให้แสดง ปาฏิหาริย์ ดังข้อความ

“...สมเด็จพระศาสดาจารย์ได้ทรงสดับเสียงมหาชน อันอื้ออึงติดตามมา จึงตรัสถามพระอานนท์ว่า เสียงอันใด พระ อานนท์จึงกราบทูลเหตุอันนั้นให้ทราบ...จึงตีเตียนว่าโจนจึง กระทำดังนี้สมควรแล้วให้ทำลายบาตรจันทร์นั้นเป็นจุน บด ให้เป็นโอสถใส่จักษุแล้วก็ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามมิให้สาวก กระทำปาฏิหาริย์สืบไป...”

(Chapter 15 The Transliteration of the Uruvel- agamana : 227)

ปรากฏการณ์นี้แสดงว่าอิทธิปาฏิหาริย์มีทั้งคุณและโทษ แต่ สำหรับพระพุทธองค์ใช้เป็นสิ่งที่กำจัดมานะทิฐิของนักบวชบางพวก จึงได้บัญญัติเป็นพระวินัยไม่ให้พระสงฆ์ ใช้वादอุตริมาจนถึง ปัจจุบัน

สารัตถะด้านต่างๆ ในวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นส่วนสำคัญของ สัมพันธสารที่ยึดโยงกับกลวิธีการเล่นเรื่อง ที่ผู้เรียบเรียงต้องใช้ ภาษาสื่อความหมายอย่างเหมาะสมกับสัมพันธสารแต่ละประเภท

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์โครงสร้างของวรรณกรรมเรื่อง พระปฐมสมโพธิกถาข้างต้น ทำให้ทราบโครงสร้างทางไวยากรณ์ ด้านองค์ประกอบและสารัตถะของวรรณกรรมเรื่องนี้ อภิปรายผลในประเด็นสำคัญจากการศึกษาครั้งนี้ดังนี้

1. ด้านองค์ประกอบของสัมพันธสารนั้น ในด้านการตั้งชื่อเรื่องซึ่งส่วนมาที่ตั้งชื่อจากแก่นความแต่ละปริเฉทเป็นส่วนมาก อาจเป็นลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่าที่สื่อความหมายผ่านชื่อเรื่องเป็นลำดับแรก ดังทัศนะของ Wilaiwan Khanittanan [6] ที่ว่า "... สัมพันธสารแต่ละประเภทจะสะท้อนโครงสร้างเนื้อหาและข้อมูลที่สัมพันธสารนั้นสื่ออยู่ ซึ่งผู้ใช้ภาษาย่อมเลือกใช้สัมพันธสารให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ"

ส่วนเค้าโครงเรื่อง จากการนำเรื่อง การขยายความและการจบความนั้นเป็นการบรรยายประกอบเรื่องเล่าเสริมลักษณะอื่นอย่างเหมาะสม เป็นการสร้างความสนใจติดตามสารัตถะได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะสารัตถะเกี่ยวกับแก่นพุทธธรรมระดับโลกุตระธรรมที่ได้เสนอผ่านเหตุการณ์สำคัญที่ดำเนินเรื่องในแต่ละปริเฉทประกอบข้อมูลต่างๆ เช่น นิทานชาดก พระคาถา เรื่องเสริมความได้เหมาะสมดังที่ Longacre [7] กล่าวว่า สิ่งสำคัญที่สุดของสัมพันธสารคือ การเข้าถึงแก่น (Theme) หรือสารัตถะของเรื่อง ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เด่นของเรื่อง ผ่านการดำเนินเรื่อง (Storyline) โดยมีลักษณะสำคัญคือ การกำหนดจุดเริ่มและจุดจบ (Punctuality) การเรียงลำดับกาล (Sequentiality) และความตั้งใจ (Volition) ส่วนข้อความเสริม (Non-storyline) มีลักษณะแตกต่างกัน

2. ด้านสารัตถะ ตามทัศนะของผู้วิจัย พระปฐมสมโพธิกถาฉบับนี้เป็นเสมือนตำราเล่มหลักในการศึกษาพุทธประวัติและสร้างความเข้าใจถึงพุทธธรรมระดับโลกุตระธรรมได้เป็นอย่างดี ขจัดความสับสนเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ เป็นแรงบันดาลใจในการศึกษาถึงเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพุทธศาสนา และกลวิธีการเล่าเรื่องในพระปฐมสมโพธิกถาฉบับนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. เพื่อความเข้าใจและเข้าถึงคุณค่าด้านภาษาและพุทธปรัชญาควรศึกษากลวิธีการเล่าเรื่องในวรรณกรรมเรื่องพระปฐมสมโพธิกถาฉบับนี้ ต่อเนื่องจากการศึกษาครั้งนี้
2. ควรศึกษาอิทธิพลด้านสารัตถะของวรรณกรรมเรื่องพระปฐมสมโพธิกถาฉบับนี้ที่มีต่อวรรณกรรมพุทธประวัติยุคกลวิธีการเล่าเรื่องในพระปฐมสมโพธิกถาฉบับนี้

เอกสารอ้างอิง

- [1] Nomnit Wongsuttitit. (2543). **Literature of Prince Paramanujitajinorasa**. Bangkok : Ramkhamhaeng University.
- [2] Anant, Lualertvorakul. (2546). **The Thai Version of Pathomsombodhikatha By the Supreme Patriarch H.R.H. Prince Paramanujitajinorasa : Content Relation to other Biographies of the Buddha**. Bangkok : Chulalongkorn University.
- [3] Wongduen, Sukbang. (2524). **Aesthetic of Patomsombodhikatha**. Bangkok : Srinakharinwirot University.
- [4] Prince Paramanujitajinorasa (2530). **Pathomsombodhikatha**. Bangkok : Liangcheang
- [5] Somsonge, Bursuphat. (2537). **Discourse Analysis**. Bangkok : Sahathanmigit
- [6] Wilaiwan Khanittanan .(2533). **Linguistics**. Bangkok : Thammasart University
- [7] Longacre, Robert E. (1983). **The grammar of discourse**. New York : Plenum Press.